

14/

Smutek renesance a literární manýrismus

P/

Torquato Tasso: Osvobozený Jeruzalém (vydán 1575)

[Narodil se roku 1544 ve šlechtické rodině v jihoitalské Kampánii. Jeho otec, básník Bernardo Tasso, byl dvořanem salernského knížete Ferranta Sanseverina. Když neapolský vícekrál Pedro z Toleda Ferranta vykázal do vyhnanství, Bernardo jej následoval i s desetiletým synem Torquatem, avšak bez manželky, do Bergama, Urbina a Benátek. Torquatova matka mezitím zemřela pravděpodobně rukama vlastních bratrů, a to proto, že nedokázali splatit její věno. Torquato studuje právo a posléze filozofii a rétoriku v Padově a v Boloni a skládá svůj juvenilní epos Rinaldo (1562). Posléze vstupuje do služeb členů rodu d'Este ve Ferrare. Navštíví Francii a roku 1572 dostává od vévody Alfonse II. d'Este plat bez nutnosti vykonávat dvorský úřad, avšak s povinností skládat oslavné básně na estenskou dynastii. Torquato záhy dokončuje pastorální drama Aminta (premiéra 1573) a vedle další tragédie, Galealto, král norský, se věnuje především skládání Osvobozeného Jeruzaléma, jehož text dokončuje roku 1575. V této době, na vrcholu dvorské a literární slávy, se však začínají objevovat první příznaky jeho duševní poruchy. Torquato odmítá text vydat tiskem, protože pochybuje o jeho morálnosti a katolické pravověrnosti. Vyžádá si úsudek od významných literátů (např. Speroni Speronibo) a církevních hodnostářů své doby a dokonce pořádá o dobrozdání Inkvizici, která pravověrnost textu potvrdí. Torquato navzdory tomu váhá s vydáním a v roce 1579 je z důvodu zhoršeného duševního stavu donucen se uchýlit do ferrarské nemocnice svaté Anny. V Benátkách 1580 však mezitím vychází neúplné vydání skladby s mnoha chybami pod názvem Goffredo. Torquato je rozhněván a jeho přítel Angelo Ingegneri urychleně publikuje tentokrát úplný text eposu, jemuž sám určí název La Gerusalemme liberata (Osvobozený Jeruzalém). Avšak teprve v roce 1581 ve Ferrare vychází vydání autorizované samotným Tassesem. A po něm následují další. Torquata však pochyby neopouštějí a na sklonku života, již po propuštění z nemocnice a s podporou církevních hodnostářů, epos přepracovává. Přepisuje většinu milostných scén, přibližuje děj historické skutečnosti, aristotelovským básnickým pravidlům a také duchu protireformace. Přepracovaný epos vyjde roku 1593 v Římě pod názvem Dobytý Jeruzalém (Gerusalemme conquistata). V této době skládá i další díla nyní již výhradně s církevně doktrinní tematikou a jeho mecenáši připravují Torquatovo korunování vavřínovým věncem básníků. Nemocný Torquato však mezitím v 51 letech, v roce 1595, umírá.]

Ukázka převzata z: Torquato Tasso, *Osvobozený Jeruzalém ve vyprávění a výběru Alfreda Guilianiho*, Praha, Odeon, 1980, s. 175-177 a 223-228. Přeložil Josef Hiršal (v knize neuveden, jako překladatel uveden Jaroslav Pokorný, srov. *Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945* [online]. Obec překladatelů. [Citováno 14. 8. 2014.] Dostupné z: <http://www.obecprekladatelu.cz/_ftp/DUP/H/HirsalJosef.htm>.).

Formální charakteristika:

Rozsáhlá epická skladba v jedenáctislabičných královských oktávách.

Boj Klorindy s Tankredem

(Zpěv XII, oktávy 48-55)

Zlatá brána je dokořán v tu chvíli,
v ní s celým vojskem vladař města stojí,
chce přijmout reky, již se navrátili
dík štěstěně, po tak velikém boji.
Už spolu oba k prahu zamířili,
nepřítel však už v patách se jim rojí.
Král zažene je, bránu uzavírá.
Jen Klorinda zůstává venku sirá.

V té chvíli, kdy se brána zavírala,
jediná ze všech sama tady zbyla,
na Arimona ven se k pomstě hnala
splatit ránu, již od něj utržila.
Ani Argant, v němž krutá zloba plála,
nepostřehl, že houf svůj opustila.
Vřava bitvy a vzduch hustý jak mrak
braly mu starost o druhé, i zrak.

Jen zchladla však mysl rozezlenou
krví soka, k sobě hned přišla zase.
Když uviděla bránu uzavřenou,
houf nepřátel, tu za ztracenou má se.
Že nevšímavě však se kol ní ženou,
nová lest ji napadne v krátkém čase:
předstírá, že je jednou z nich, a v mžiku
vmísí se v dav křesťanských bojovníků.

Pak jako vlk, když tiše v hvozd se vplíží
po zločinu a z cesty pouskočí,
ve zmatku, za tmy se jí bez obtíží
zdařil útěk a krok hned stranou stočí.
Jenom Tankréd, jenž náhle se sem blíží,
ji zpozoroval, neztrácí ji z očí.

Přišel, když st'ala Arimona v klání,
uviděl ji a postavil se za ni.

Zbraň chce s ní zkrřížit. Jak muže ji cení,
jenž hoden je s ním bít se odhodlaně.
Krouží kol ní a ona po hřebeni
se – chtívá vejít – blíží k další bráně.
Je stále za ní v divém rozběsnění,
a ona, v patách slyšíc řinčet zbraně,
otáčí se a křičí: „Co mi chceš,
že se tak ženeš?“ A on: „Smrt a řež.“

„Dřív řež, pak smrt, obojí můžeš mít,
když si je žádáš!“ odvětlí a stane.
Tankréd, když vidí soka pěšky jít,
seskočí s koně v chvíli nečekané.
Meč v pěsti sevrou, hotovi se bít,
pýcha vzrůstá a hněv v nich obou plane,
že proti sobě táhnou harcující
jak žárliví a rozdráždění býci.

Plného slunce, plné arény
hodné bylo to klání plné vzteku.
Ó noci, jejímž šlářem zastřeny,
i zapomněním, byly činy reků,
dovol, ať mnou jsou ze tmy zdviženy
a zachovány jasu příštích věků!
Ať žije jejich sláva! A ať s ní
památka žhne z tvých temnot v příští dni.

Nekryjí se, neodrážejí zpět,
obratnost v boji neplatí tu nic,
plné či plané rány nevidět,
noc zaslepuje vztekem víc a víc,
slyšíš meče na sebe narážet
čepel o čepel, zírají si vstříc.
Noha je pevná, paže bez umdlení,
sečná ni bodná rána marná není.

(...)

V Armidině labyrintu

(Zpěv XVI, oktávy 9-19)

(Předchozí oktávy převyprávěné Alfredem Giulianim: „Budova nebyla ve skutečnosti palác, ale labyrint obklíčený řadami loggií, které se točily kolem dokola v matoucích spirálách. Ať cizinec vstoupil kteroukoliv ze sta bran, zabloudil po schodištích a chodbách v neproniknutelných zákrutech odboček, v rozcestích a slepých ochozech. Přirozeně, kdo by se ocitl v srdci labyrintu, kde se rozkládala začarovaná zahrada, a pokusil by se vyjít odtud, byl by stejně ztracen. Labyrint chránil přístup do zahrady a střežil také krásného Armidina zajatce [Rinalda] bez možnosti úniku. „Náramně hezká stavba,“ shodli se Karel a Ubald s úšklebkem [vyslaní Goffredem, aby Rinalda prožívajícího šťastné chvíle lásky s Armidou, přivedli zpět do boje]; prozkoumali plán, který jim poskytl antimág, a dali se cestou k zahradě.“)

Když spleť uličky opustili,
zahrada krásná se jim otevírá:
jezířka plála, říčky ševalily,
květy, stromy, zvláštních trav louka širá,
slunné pahorky, stinný údol milý,
lesy a rokly zrak tu obezírá.
A co dá krásou dílu zvýraznění -
umění – nijak nápadné tu není.

Pěstěné se tu s nepěstěným mísí,
že okras se přirozené zdají.
Přírodou zdá se, co k své libosti si
umění tvoří, přičemž za vzor má ji.
Vánek je onen kouzelník, jenž křísí
stromy, že jako v máji rozkvétají
věčnými květy – a plod zůstává.
Co jeden kvete, druhý dozrává.

Na stejném kmeni v stejném listí skryt
nad rodícím se fíkem fík zde zraje.
Plod jabloně je zlatou slupkou kryt -
na stejné větvi jiná zelená je.
K višni se může réva klikatit
a kde zahrada sluncem zalita je,
tady kvete, tam už hrozny zralé
a granátovou šťávou nabobtnalé.

Houf luzných ptáků v keřích hlasy střídá,

nilostnou notou o závod tu pĕje,
vánek ťevelí, ťeťeťení pŕídá
listí i vlnám, kdyť je rozehvĕje.
Zmlknou-li ptáci, z výťe odpovídá,
zpívají-li, do vln a listí vĕje.
Ať náhoda to je či umĕní
provází je a v jejich zpĕvech zní.

(...)

Vťak uprostŕed tak svŕdnĕ melodie,
lákavých krás, tak ťĕťko k odolání,
krok válečníkŭ pevný, netečný je
k lichocení, k lichĕmu laťkování.
Hle, v loubí, tam, kde haluz kryje,
zrak proniká a vidí – či jen zdání? –
milence s milou vidí, kterak pŕávĕ
on leťí v jejím klínĕ, ona v trávĕ.

Na ťadrech má svou rouťku rozhalenou,
kdyť v letním vĕtru vlasy rozhodila,
zemdlívá něhou a tvář rozpálenou
krásný pot se mĕní [sic], ťe je tĕmĕř bílá,
jak svit ve vlnách jiskŕí rozjitřenou
touhou smích v očích, které nesklopila.
Sklání se k ní, v mĕkký klín, milující
klade hlavu a pozvedá líc k líci,

lačné pohledy, vťeho ťádostivé
vysílá k ní, v slzách se rozplývaje,
kloní se níť, polibky víc než dřívĕ
chutná hned z očí a hned ze rtŭ saje.
V tu chvíli slyťet vzdechy usedavĕ,
ťe možno myslit: „Duch mu, ulĕtaje,
u ní hledá skrýť.“ Skrytí válečníci
s úťasem zŕí na ty hry milujících.

(...)

O/

Michel de Montaigne: Essais

(vyšlo tiskem 1580-1588, posmrtné vydání 1595)

[Narodil se roku 1533 do rodiny bývalých bordeauxských obchodníků, kteří jen před několika generacemi zakoupili šlechtický titul. Získal solidní humanitní vzdělání a posléze nejspíše studoval právo, neboť ho později nacházíme jako úředníka v perigordském účetním dvoře a později v bordeauxském parlamentu. Zde navázal velice úzké přátelství s básníkem a myslitelem Étienne de La Boétie a mimo jiné právě předčasná smrt tohoto přítele v roce 1563 přivede Montaigne ke rozjímání o životě a smyslu věcí, které se zhmotní v Esejích. V roce 1568 umírá jeho otec, a také pět z jeho šesti dcer, a Montaigne, který nyní může žít na rodovém sídle ze zděděné renty, opouští své úřady a věnuje se správě majetku a intelektuální práci. Účastní se však také vojenských střetů právě zúčastněných náboženských válek, je vyjednavatelem mezi vůdci nepřátelých stran (např. mezi navarským králem Jindřichem – budoucí Jindřich IV. – a Henrim de Guise či francouzským králem Jindřichem III. a navarským králem) a na sklonku života se na dvě období stává i starostou Bordeaux. Velkou část těchto závěrečných let života ale věnuje sepisování a později opravám vlastních myšlenek, které později vydá jako tzv. „pokusy“ neboli Eseje. Ty pro moderní literaturu vytváří žánr eseje, tak jak jej chápeme dnes. Zemřel v roce 1592.]

Ukázka převzata z: Michel de Montaigne, *Essais*, 3 sv., vydali Pierre Villey a Verdun-Louis Saulnier dle vydání z roku 1595 a rukopisných dodatků, Paříž, PUF, 1965, sv. 1, s. 1 a sv. 3, s. 361-362, 460-461. Překlad Václav Černý v Michel de Montaigne, *Eseje*, Praha, ERM, 1995 (původní vydání 1966), s. 7, 75-76 a 197-199.

Formální charakteristika:

Soubor próz introspektivního typu. Montaigne je začíná psát v roce 1572 a doplňuje, upravuje a rozšiřuje texty až do své smrti. Obvykle se tedy rozlišují tři vývojové verze textu. Vydání z roku 1580 zahrnují knihy I a II. Vydání z roku 1588, které nezřídka mění znění textů vydaných roku 1580 a přidává k nim III. knihu. A nakonec Montaignovy dodatky a komentáře k textu nalezené ve formě poznámek na okraji jednoho exempláře vydání z roku 1588, tzv. exemplář z Bordeaux (odkazy na online verze těchto tří a na vydání z roku 1595 v Bibliografii. Ukázka z exempláře z Bordeaux dostupná z: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montaigne_Essais_Manuscript.jpg?uselang=fr>).

Au lecteur

C'est icy un livre de bonne foy, lecteur. Il t'advertit dès l'entrée, que je ne m'y suis proposé aucune fin, que domestique et privée. Je n'y ay eu nulle consideration de ton service, ny de ma gloire. Mes forces ne sont pas capables d'un tel dessein. Je l'ay voué à la commodité particuliere de mes parens et amis : à ce que m'ayant perdu (ce qu'ils ont à faire bien tost) ils y puissent retrouver aucuns traits de mes conditions et humeurs, et que par ce moyen ils nourrissent plus entiere et plus vifve, la connoissance qu'ils ont eu de moy. Si c'eust esté pour rechercher la faveur du monde, je me fusse mieux paré et me presanterois en une marche estudiée. Je veux qu'on m'y voie en ma façon simple, naturelle et ordinaire, sans contention et artifice : car c'est moy que je peins. Mes défauts s'y liront au vif, et ma forme naïfve, autant que la reverence publique me l'a permis. Que si j'eusse esté entre ces nations qu'on dict vivre encore sous la douce liberté des premieres loix de la nature, je t'assure que je m'y fusse tres-volontiers peint tout entier, et tout nud. Ainsi, lecteur, je suis moy-mesmes la matiere de mon livre : ce n'est pas raison que tu employes ton loisir en un subject si frivole et si vain. À Dieu donq, de Montaigne, ce premier de Mars mille cinq cens quatre vins.

Livre III. Chapitre III. De trois commerces

(...)

Celuy des livres, qui est le troisieme, est bien plus seur et plus à nous. Il cede aux premiers les autres avantages, mais il a pour

Čtenářovi

Máš před sebou, čtenáři, knihu počestnou. Hned na počátku tě upozorňuje, že jsem si v ní předsevzal cíle domácí a soukromé. Naprosto jsem v ní nedbal o to, abych tobě posloužil a sebe proslavil. Moje síly na podobný záměr nestačí. Zasvětil jsem ji osobnímu pobodlí svých příbuzných a přátel: až mě ztratí (což je nutně čeká brzo), mohou si v ní oživit několik rysů mých způsobů a mé povahy, aby si představu, jež si o mě učinili, touto cestou udrželi úplnější a živější. Kdybych byl zamýšlel ucházet se o přízeň světa, byl bych se lépe vyzdobil a představil bych se podle uvážěného postupu. Chci však, abych se v ní jevil zrakům ve své podobě prosté, přirozené a obvyklé, bez násilí a umělosti: líčím totiž sebe samého. Moje nedostatky vyjádřil se v ní citelně, i můj vrozený způsob, pokud mi to slušný ohled na veřejnost dovolil. Kdybych se byl narodil mezi oněmi národy, které prý dosud žijí v sladké svobodě původních přírodních zákonů, ujist'uji tě, že bych se zde velmi ochotně představil úplný, a zcela nahý. Látkou své knihy, milý čtenáři, jsem zkrátka já sám: není rozumné, abys plýtvál svým volným časem na námět tak lehkovážný a planý. Proto sbodem!

Na zámku Montaigne dne prvního března roku tisícího pětistého osmdesátého.

Třetí kniha. Kapitola 3. O trojím obcování

(...)

Obcování s knihami má výhodu, že knihy slouží věrně a snadno. U mne sloužily knihy po celý můj život a provázejí mě všude. Styk

sa part la constance et facilité de son service. Cettuy-cy costoie tout mon cours et m'assiste par tout. Il me console en la vieillesse et en la solitude. Il me descharge du pois d'une oisiveté ennuyeuse ; et me deffait à toute heure des compagnies qui me faschent. Il emousse les pointures de la douleur, si elle n'est du tout extreme et maistresse. Pour me distraire d'une imagination importune, il n'est que de recourir aux livres ; ils me destournent facilement à eux et me la desrobent. Et si ne se mutinent point pour voir que je ne les recherche qu'au deffaut de ces autres commoditez, plus reelles, vives et naturelles ; ils me reçoivent tousjours de mesme visage. Il a beau aller à pied, dit-on, qui meine son cheval par la bride ; et nostre Jacques, Roy de Naples et de Sicile, qui, beau, jeune et sain, se faisoit porter par pays en civiere, couché sur un meschant oreiller de plume, vestu d'une robe de drap gris et un bonnet de mesme, suyvy ce pendant d'une grande pompe royalle, lictieres, chevaux à main de toutes sortes, gentils-hommes et officiers, representoit une austerité tendre encores et chancellante : le malade n'est pas à plaindre qui a la guarison en sa manche. En l' experience et usage de cette sentence, qui est tres-veritable, consiste tout le fruit que je tire des livres. Je ne m'en sers, en effect, quasi non plus que ceux qui ne les cognoissent point. J'en jouys, comme les avaritieux des tresors, pour sçavoir que j'en jouyray quand il me plaira : mon ame se rassasie et contente de ce droict de possession. Je ne voyage sans livres ny en paix ny en guerre. Toutesfois il se passera plusieurs jours, et des mois, sans que je les employe : Ce sera tantost, fais-je, ou demain, ou quand il me plaira. Le temps court et s'en va, ce pendant, sans me

s nimi mě utěšuje v stáří a v samotě. Snímá se mne tíhu nudné nečinnosti a osvobozuje mě každou chvíli od společnosti, která se mi nelíbí. Otupuje ostny bolesti, pokud není naprosto krajní a celého člověka sama neopanuje. Abych od sebe zabnal obtížnou představu, stačí mi utéci se ke knihám: bez nesnáží si nakloní mou pozornost k sobě a dotěrnou myšlenku přede mnou zastrou. A přitom se vůbec nikterak nebouří, vidí-li, že o ně stojím jen z nedostatku oněch dvou ostatních, hmatatelnějších, živých a přirozených životních blažeností, přátelství a lásky: přijímají mě vždy stejně vlídně.

Tomu se prý dobře chodí pěšky, kdo si vede za uzdu koně; a náš král Jakub, král neapolský a sicilský, který se mlád, zdravý a bezký dával nosit zemi na nostítkách, natažen na chatrném polštáři z perí, oděn do šatu ze šedivého sukna a podobné čapky, nicméně provázen velikou královskou nádherou, lehátky, spoustou příručních koní, šlechtou a služebnictvem, představoval věru mravní prostotu ještě až příliš změkčilou a vratkou: jakápak lítost nad nemocným, stačí-li mu sáhnout si pro zdraví do kapsy! Veškerý užitek, který čerpám z knih, záleží v uplatňování a výkonu tohoto pořekadla. Nepoužívám jich totiž téměř o nic víc než ti, kdo je vůbec neznají, těším se z nich týmž způsobem, jako se lakomci těší ze svých pokladů: říkám si, že mě potěší, až se mi to bude hodit; mé duši stačí k nasycení a spokojenosti toto vlastnické právo. Necestuji sice bez knih ani v míru, ani ve válce; nicméně míjejí dny, ba celé měsíce, a nevezmu knihu do ruky. Udělám to za chvíli, říkám si, nebo zítra, nebo až se mi bude chtít. A zatím čas plyne a utíká, a mně je dobře. Ba, nelze ani vyslovit, jak to vědomí, že je mám na dosah, aby mi působily radost, až na ně dojde, a to uznání, jak mnoho mi jsou v

blesser. Car il ne se peut dire combien je me repose et séjourne en cette consideration, qu'ils sont à mon costé pour me donner du plaisir à mon heure, et à reconnoistre combien ils portent de secours à ma vie. C'est la meilleure munition que j'aye trouvé à cet humain voyage, et plains extremement les hommes d'entendement qui l'ont à dire. J'accepte plustost toute autre sorte d'amusement, pour leger qu'il soit, d'autant que cettuy-cy ne me peut faillir. Chez moy, je me destourne un peu plus souvent à ma librairie, d'où tout d'une main je commande à mon mesnage. Je suis sur l'entrée et vois sous moy mon jardin, ma basse court, ma court, et dans la pluspart des membres de ma maison. Là, je feuillette à cette heure un livre, à cette heure un autre, sans ordre et sans dessein, à pieces descousues ; tantost je resve, tantost j'enregistre et dicte, en me promenant, mes songes que voicy.

(...)

Livre III. Chapire XII. De la physionomie

(...)

Il ne nous faut guiere de doctrine pour vivre à nostre aise. Et Socrates nous aprend qu'elle est en nous, et la manière de l'y trouver et de s'en ayder. Toute cette nostre suffisance, qui est au delà de la naturelle, est à peu pres vaine et superflue. C'est beaucoup si elle ne nous charge et trouble plus qu'elle ne nous sert. Paucis opus est litteris ad mentem bonam. Ce sont des excez fievreux de nostre esprit, instrument brouillon et inquiete. Recueillez vous ; vous trouverez en vous les arguments de la nature contre la mort, vrais, et les plus propres à vous servir à la necessité : ce sont

životě nápomocny, mě uklidňuje a jak mi ulevuje. Knihy jsou vůbec nejlepší výbavou, s níž jsem se na naší lidské pouti setkal, a nesmírně lituji chytré lidi, kteří jich postrádají. Přijímám dokonce spíš jakoukoliv zápravu jiného druhu, byť sebnicotnější, a to tím spíš, že knihy čekají a zklamat nemohou.

Když jsem doma, uchyluji se do své knihovny o něco častěji a ovládám z ní celé svoje hospodářství. Jsem v ní přímo nad vjezdní branou do zámku a vidím pod sebou svou zahradu, hospodářský dvůr, dvůr zámecký a většinu budov svého sídla. Zde listuji hodinu v jedné knize, hodinu v druhé, bez pořádku a bez plánu, nesouvisle; brzo sním, brzo zapisuji a v chůzi diktuji tyto marné výmysly [tj. text Esejů].

(...)

Knih třetí. Kapitola 12. O výrazu tváře

(...)

Abychom žili blaže, k tomu věru nepotřebujeme učnosti. Sokrates nás poučuje, že nosíme znalost spokojeného života v sobě samých, a učí nás též, jak ji v sobě objevit a jak ji použít. Všechna ta naše učená zdatnost, která přesahuje znalost vrozenou, je bezmála marná a zbytečná. Je již krásné, když nás nezatěžkává a nemate nás, místo aby nám sloužila. Paucis opus est litteris ad mentem bonam [K vytvoření zdravé duše není potřeba velikého vzdělání. Seneca, Listy Luciliovi, CXI]. Představuje horečnou svévoli našeho ducha, jenž je nástrojem hašteřivým a neposedným. Zabloubejte se do sebe

ceux qui font mourir un paisan et des peuples entiers aussi constamment qu'un philosophe. Fussé je mort moins allegrement avant qu'avoir veu les Tusculanes ? J'estime que non. Et quand je me trouve au propre, je sens que ma langue s'est enrichie, mon courage de rien ; il est comme Nature me le forgea, et se targue pour le conflict d'une marche populaire et commune. Les livres m'ont servi non tant d'instruction que d'exercitation. Quoy ? si la science, essayant de nous armer de nouvelles deffences contre les inconveniens naturels, nous a plus imprimé en la fantasia leur grandeur et leur pois, qu'elle n'a ses raisons et subtilitez à nous en couvrir. Ce sont voirement subtilitez, par où elle nous esveille souvent bien vainement. Les auteurs, mesmes plus serrez et plus sages, voiez autour d'un bon argument combien ils en sement d'autres legers et, qui y regarde de pres, incorporels. Ce ne sont qu'arguties verbales, qui nous trompent. (...) A voir les efforts que Seneque se donne pour se preparer contre la mort, à le voir suer d'ahan pour se roidir et pour s'asseurer et se desbatre si long temps en cette perche, j'eusse esbranlé sa reputation, s'il ne l'eut en mourant tres-vaillamment maintenue. Son agitation si ardante, si frequente, montre qu'il estoit chaud et impetueux luy mesmes. Magnus animus remissius loquitur et securius. Non est alius ingenio, alius animo color. Il le faut convaincre à ses despens. Et montre aucunement qu'il estoit pressé de son adversaire. La façon de Plutarque, d'autant qu'elle est plus desdaigneuse et plus destendue, elle est, selon moy, d'autant plus virile et persuasive : je croyois aysément que son ame avoit les mouvements plus asseurez et plus reiglés. L'un, plus vif, nous pique et eslance en

samotných: v sobě naleznete pravé argumenty přírody proti smrti, ty, jež vám v případě nutnosti neúčinněji poslouží. Jsou to opory, jejichž působením prostý sedlák a celé lidové davy umírají stejně pevně jako filosof. Budu umírat po četbě Listů z Tuscula veseleji, než kdybych je byl vůbec nečetl? Mám za to, že nikoliv. A když se octnu tváří v tvář samému nezbytí, cítím, že se sic obohatil můj jazyk, ale moje odvaha ani v nejmeším: je táž, jakou mi ukula příroda, a nastupuje do boje kryjíc se tím, čím se v tomto boji kryje i člověk prostý a běžný. Knihy mi byly dobré leda pro cvik, nikoliv pro poučení. A cožpak teprve, jestliže vědění, pokoušejíc se nás vyzbrojit proti přirozeným bédám novými obrannými prostředky, představu velikosti a závažnosti těchto béd do naší mysli spíš vtiskne, místo aby nás svými důvody a subtilnostmi proti nim posílilo! Jsou to vskutku subtilnosti, a učenost nás jimi často jen nadarmo dráždí. Všimněte si, kolik i nejjadrnější a nejmoudřejší autoři rozesejí často okolo jednoho argumentu dobrého jiných argumentů plytkých a při bližším pohledu nicotných! Je to čiré mudrácké hraní se slovy, jenom k ošálení. (...)

Když vidím, jakou si Seneca dává práci s přípravou na smrt, jak se dře a potí, jak se vzpírá a zajišťuje, aby se co nejdéle křkolomně na té hrazdě udržel, stačilo by to otrást mou důvěrou v něho, kdyby ji nebyl tak statečně potvrdil svou smrtí. Jeho rozčilenost, tak často sálající plamenem, dokazuje, že byl sám horkokrevný a prchlivý. Magnus animus remissius loquitur et securius. Non est alius ingenio, alius animo color [Veliký duch mluví klidněji a povážlivěji. Důvtip není zabarven jinak než duch. Seneca, Listy Luciliovi, CXV a CXIV.]. Musíš ho přesvědčit proti jeho vůli. A do jisté míry ukazuje, že ho protivník přivádí do

sursaut, touche plus l'esprit. L'autre, plus rassis, nous informe, établit et conforte constamment, touche plus l'entendement. Celui là ravit nostre jugement, cestuy-cy le gaigne. (...) A quoi faire nous allons nous gendarmant par ces efforts de la science ? Regardons à terre les pauvres gens que nous y voyons esendus, la teste penchante apres leur besongne, qui ne sçavent ny Aristote ny Caton, ny exemple, ny precepte : de ceux là tire nature tous les jours des effects de constance et de patience, plus purs et plus roides que ne sont ceux que nous estudions si curieusement en l'escole.

úzkých. Způsob, jímž dovozuje Plutarch, je pohrdavější a uvolněnější, ale podle mne je právě proto i mužnější a přesvědčivější: docela snadno bych souhlasil, že jeho duše měla pohyby bezpečnější a spořádanější. Jeden je živější, bodá nás a nutí k poskokům, zasahuje víc důvtip. Druhý, usedlejší, nás uvědomuje, zpracovává a vytrvale posiluje, obrací se víc na rozmysl. Onen náš úsudek strhává, tento jej přesvědčuje. (...)

Proč vůbec tuto usilovnou ochranu učení sbáníme? Rozhlédněme se na vzdějším světě po těch bédných lidech, které na něm vidíme roztroušeny, hlavy skloněné k dílu a neznalé Aristotela či Katona či jiných vzorů k následování a poučení: Příroda z nich den co den dobývá neskonalé čistší a účinnější ukázky pevnosti a trpělivosti, než jsou ty, které tak lačně studujeme ve škole.

(Poznámka V. Černého k tomuto úryvku (tamtéž, s. 360): „Podáváme podstatu eseje knihy třetí, De la physiognomie (O výrazu tváře). Mezi titulem a obsahem existuje znovu známý montaignovský rozpor: esej, jeden z autorových nejzralejších, obsahuje vlastně Montaignovo závěrečné stanovisko v otázce postoje k smrti. Metodu eseje a hlavně jeho závěry dlužno po té stránce srovnat s dvacátým esejem knihy první na toto téma (O tom, že filosofovat znamená učit se umírat), který výše překládáme celý. Oba od sebe bezmála dělí dvě desetiletí, první představuje původního Montaigne-stoika, druhý závěrečný „Lebensphilosoph“: konfrontace je nesmírně poučná, autor došel přibližně k pravému opaku svého někdejšího stanoviska, posilu proti smrti hledá nyní v příkladu umírajících prostých nevzdělaných lidí a blíží se Pascalovu Abetissonsous.“)

B/

- MONTAIGNE, Michel de, *Essais*, knihy I a II, Bordeaux, Simon Milanges, 1580 [elektronická verze textu a faksimile online]. University of Chicago, Division of the Humanities. [Citováno 19. 8. 2014.]
Dostupné z: <<http://montaignestudies.uchicago.edu/h/lib/OE.shtml>>.
- MONTAIGNE, Michel de, *Essais*, knihy I-III, Paříž, Abel L'Angelier, 1588 [elektronická verze textu a faksimile online]. University of Chicago, Division of the Humanities. [Citováno 19. 8. 2014.]
Dostupné z: <<http://montaignestudies.uchicago.edu/h/lib/OE.shtml>>.
- MONTAIGNE, Michel de, *Essais*, knihy I-III (posmrtná edice), Paříž, Abel L'Angelier, 1595 [elektronická verze textu a faksimile online]. University of Chicago, Division of the Humanities. [Citováno 19. 8. 2014.]
Dostupné z: <<http://montaignestudies.uchicago.edu/h/lib/OE.shtml>>.
- TheMontaigneProjet*. Elektronická verze Montaignových Esejů z vydání Villey-Saulnier s faksimilí odpovídající strany tzv. l'Exemplaire de Bordeaux [text a faksimile online]. University of Chicago, Division of the Humanities. [Citováno 19. 8. 2014.]
Dostupné z: <<http://www.lib.uchicago.edu/efts/ARTFL/projects/montaigne/>>.
[Vychází z vydání Pierra Villeye, které označuje části textu pocházejícího z vydání z roku 1580, z vydání 1588 a z poznámek na tzv. exempláři z Bordeaux. V této digitální edici jsou jednotlivé textové vrstvy odlišeny černou, modrou a červenou barvou. V hranatých závorkách jsou v textu umístěny odkazy na faksimile aktuální stránky z exempláře z Bordeaux.]
- TASSO, Torquato, *Gerusalemme liberata* [faksimile vydání online], vydal Febo Bonná, Ferrara, F. de' Rossi, 1581. [Citováno 23. 9. 2014.] Dostupné z: <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k71664j/f2.image>>.
- TASSO, Torquato, *Gerusalemme liberata* [faksimile vydání online], s ilustracemi Bernarda Castella a komentáři Scipio Gentiliho a Giulia Guastaviniho, Janov, 1590. [Citováno 23. 9. 2014.] Dostupné z: <<http://books.google.it/books?id=3QIUAAAACAAJ&hl=cs&pg=PP7#v=onepage&q&f=false>>.
- TASSO, Torquato, *Gerusalemme conquistata* [faksimile vydání online], Řím, Guglielmo Facciotti, 1593. [Citováno 23. 9. 2014.] Dostupné z: <<http://books.google.it/books?id=hphDwX-In10C&hl=cs&pg=PP5#v=onepage&q&f=false>>.